

Çeviriler:

BUDA'DA BİZANS İMPARATORLARI VE ELÇİLERİ*

Yazan: GYULA MORAVCSIK**

Çeviren: VURAL YILDIRIM

Karpatlar Havzası'na yerleşen ve orada devlet kuran Macarları, beş yüz yıldan daha uzun bir süre boyunca Bizans İmparatorluğu'na bağlayan ilişkilerin tarihinde, İstanbul'un 1204 yılında Haçlılar tarafından işgal edilmesi derinlere işleyen bir değişiklik yaratmıştır. Bunun sonucunda Bizans İmparatorluğu'nun toprakları Laskarislerin, Küçük Asya'daki Nikaia İmparatorluğu denen ülkenin sınırları arasına sıkışmış; bu arada eski başkente ve Propontis'in Avrupa ve Asya'daki kıyı bölgesine Latin imparatorluğunun beyleri el koymuş ve bunların taraftarları Bizans topraklarının doğu ve güney bölgesinde küçük vassal devletler kurmuş; Bizans adalarının ise pek azı dışında tümü Venedik'in egemenliği altına girmiştir. Gerçi Bizanslılar 1261'de İstanbul'u geri aldılar ve İmparator VIII. Michael Palaiologos da şimdi artık çok daha dar bir alana sıkışmış olan Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurdu, hatta onu bir süreliğine büyük devlet konumuna da getirdi. Ama haleflerinin hükümdarlığı sırasında gerileme ve çöküş süreci başladı. Bu süreçte iç çekişmeler, politik ve kilisedeki parti savaşlarının keskinleşmesi, durmadan yeniden başlayan iç savaşlar ve Bizans feodalizminin kendine özgü biçimiyle ilişkili bunalım başrolü oynamıştır. Bu etkenlerin karmaşık bir biçimde bir araya gelmesi Bizans'ın dayanma gücünü zayıflattı ve komşularının, yani Sırpların, Bulgarların ve ayrıca Batılı fatihlerin imparatorluğun topraklarını giderek daha büyük ölçüde kırpmalarına yol açtı. Sonraları Küçük Asya'da ilerlemelerini sürdüren ve Avrupa topraklarına da adım atmış olan Osmanlı Türklerinin yavaş yavaş yalnızca Sırbistan'ı ve Bulgaristan'ı değil, Bizans İmparatorluğu'nun henüz Bizanslıların elinde bulunan bölgelerini de egemenlikleri altına almalarına dek böyle sürdü. XV. yüzyılın başında eski Bizans İmparatorluğu'nun toprakları daralıp yalnızca İstanbul'un

* [Moravcsik Gyula: (Çeviren: Dr. Vural Yıldırım), "A bizánci császárak és követei Budán", *századok*, 1961 (95) s. 832-845.]

** Bizantinist.

yakın çevresi, birkaç ada ve Peloponnesos'un bir bölümünü içine alır bir duruma gelmiş olan yıkıntıları, Osmanlıların fetih denizinde küçük adalar gibi yükseliyordu.

Giderek daha büyük ölçüde daralan kuşatma çemberine karşı Bizans başkenti büyük bir direnme gösteriyordu. İmparator Palaiologoslar Türk tehlikesine karşı yardım istemek üzere Batı'ya başvurdular ve bu amaçla Papa'yı ve Batı Avrupa'nın prenslik saraylarını bizzat ziyaret etmekten de utanmadılar. Bilindiği gibi İmparator V. Ioannes 1369'dan 1371'e dek Roma'da ve Venedik'te dolaşmıştır. II. Manuel 1399'da Venedik'te, Paris'te ve Londra'da, VIII. Ioannes 1422'de Venedik'te ve Milano'da, 1438/9'da ise Ferrara'da ve Floransa'da görülmüştür¹. Umulan yardım karşılığında Palaiologoslar pek de seyrek olmamak üzere kilise birliğini önermişlerdi. Ancak V. Ioannes'in 1369'da Roma kilisesine geçiş yapmasının bir yararı olmadı; son Bizans İmparatoru XII. Konstantinos, Kardinal Isodoros'un İstanbul'un düşmesinden altı ay önce, 12 Aralık 1452'de Hagia Sophia kilisesinde birliği ilan etmesine ve Latin törenlerine göre ayin düzenlemesine –tüm bunlar birliğe karşı olan öğelerin direnişini kırmıştı- yardım etmesi de boşa çıktı. Bizans halkının geniş kesimleri ve onları destekleyen rahipler, papazlar tutarlı bir biçimde her bir olayda Latin inancını reddediyor ve kilise birliğinin gerçekleşmesini engelliyorlardı. Bizans tarihçilerinden birinin, yüksek bir mevkide bulunan Lukas Notaras'ın İstanbul'un fethinden az önce şöyle bir açıklamada bulunması bu durumu karakterize etmektedir: “Şehir merkezinde Latinlerin piskopos başlığını görmektense Türklerin sarığını görmeyi yeğlerim”. Ve son günlerde, “Frankların eline geçmektense Türklerin eline geçmek daha yeğdir” diyenler de vardı. Ama Petrarca'nın sözleri de Batı'nın katı tutumunu karakterize eder: “Türkler hiç kuşku yok ki düşmanımızdır,

¹ Bizans imparatorlarının Batı'ya yolculukları konusunda bkz.: A.A. Vaszilyev: Путешествие Византийского императора Маннула II Палеолога по западной Европъ Журналъ Министертства Народнто Проствѣшенія 39 (1912) 41-78, 260-304. s.; M. Jugie : Le voyage de l'empereur Manuel Paléologue en Occident (1399-1403), Échos d'Orient 15 (1912) 322-332. s.; G. Schlumberger: Un empereur de Byzance à Paris et à Londres, Paris 1916; O. Halecki: Un empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'empire d'Orient 1355-1375 [ravaux historiques de la société des Lettres de Varsovie VIII.] Warsawa. 1930; A.A. Vasil'ev: Il viaggio dell'imperatore bizantino Giovanni V Paleologo in Italia (1369-1371) e l'unione di Roma del 1369, Studi Bizantini e Neellenici 3 (1931) 151-193. s.; O. Halecki: Two Paleologi in Venice 1370-1371, Byzantion 17 (1945) 151-193. s.; G. Ostrogorsky: Geschichte des bizantinischen Staates, München, 1952-2. – Kilise birliğine ilişkin olarak Ostrogorsky'nin yapıtının dışında bkz.: M. Viller: La question de l'union des églises entre Grecs et latins depuis le concile de Lyon Jusqu'à celui de Florance (1274-1438), Revue d'Histoire Ecclésiastique 17 (1921) 261-305, 515-532, 18 (1922) 20-60.s.

ama bölücü Bizanslılar düşmandan daha kötüdür". Bu açıklamalarda, Batı dünyasının verdiği tüm sözlere ve zaman zaman gösterdiği çabalara ve kıpırdanışlara rağmen, Bizans'a onu Türklerin elinden kurtaracak yardım elini uzatmamasının doğrudan doğruya tek nedeni olan o derinlere işleyen çelişkinin ifadesi bulunmaktadır.

Bizans Batı Hıristiyan devletleri içinden ilk başta Osmanlı Türklerinin yayılma dönemi sırasında Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan ve önceleri vassal topraklarının fethi ve sonra da Macar topraklarının mahvolması yüzünden doğrudan doğruya Türk fethinin tehdidi altında bulunan Macaristan'dan yardım umabilirdi. Demek, Palaiologos imparatorların Türk tehlikesine karşı kilise birliğini oluşturma karşılığında Batının yardımını sağlamalarında Büyük Lajos (Lajos)'un ve Sigismund (Zsigmond)'un hükümdarlığı sırasında önemli bir politik etken olan feodal Macaristan'ın pek de az bir rol oynamamış olması anlaşılır bir şeydir. Değişen güç dengelerinin sonucu olarak Bizans İmparatorluğu ile Macaristan'ın ilişkisinde büyük bir değişiklik olmuştur. Daha önce Árpádların hüküm sürdüğü ilk iki yüzyıl boyunca Macarlar Batıdan gelen tehlikelere karşı kültürel etkisini de hissettikleri Bizans'a yaslanmışlardı. Daha sonra Macarlar fatih Bizans İmparatorluğu'na karşı sıkı bir mücadele verdi ve bu esnada Macar-Bizans **personalis unio** (iki ya da daha çok ülkenin bir hükümdar yönetiminde birleşmesi -ç.n.) planı da ortaya atılmış bulunuyordu². Şimdi Palaiologoslar çağında durum değişmişti. Bilindiği üzere daha İznik İmparatorluğu'nun restorasyon çabalarına karşı bir Epirus-Frank koalisyonu kurulduğu sıralarda Michael Palaiologos yardım için Macar sarayına baş vurmuştu. Bunun sonucu olarak 1259'da Michael'in muhaliflerini yendiği Pelagoni çarpışmasında Macar ve Kuman birlikleri de önemli bir rol oynamışlardı ve Macaristan'da yaşayan Kumanlar İstanbul'un 1261 yılında yeniden ele geçirilmesine de katkıda bulunmuşlardı³. Bir on yıl sonra Árpádlar hanedanı ile Palaiologoslar arasında evlilikten dolayı akrabalık ilişkisi de kuruldu. 1271/72'de VIII. Michael, Patrik Germanos'u ve Megas Dux Laskaris'i, oğlu Andronikos için Macar kralının kızı Anna'yı istemek üzere Macar Kralı V. İştván (István)'ın

² Bkz: Moravcsik Gy.: Bizánc és magyarság, Bpest, 1953; Almanca özet: Die byzantinische Kultur und das mittelalterliche Ungarn [Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Philosophie, Geschichte, Staats-, Bechts- und Wirtschaftswissenschaften, 1955, Nr. 4], Berlin, 1956.

³ Bkz.: E. Darko: Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts, Weimar, 1933, 8-26. s.

sarayına elçi olarak gönderdi. Bu evlilik 1272'de gerçekleşmiştir⁴. Aynı tarihte babası, Andronikos'a eş hükümdar olarak taç giydirdi ve VIII. Michael 1282'de ölünce Bizans hükümdarı oldu. Bu evlilikten Michael adlı bir oğulları oldu; bu oğul her ne kadar tahta geçmediyse de daha sonraki bütün imparator Palaiologoslar onun soyundan gelmiştir. Andronikos ile Anna'nın evlenmesinin o tarihlerdeki hanedan evliliklerinde genel olarak görüldüğü üzere siyasî bir amacı da vardı. İmparatorluğun yitirilmiş olan toprakları için çetin savaşlar yapmak zorunda kalan İmparator Michael, Macar kralının ittifakını ve desteğini kazanmaya çabalyordu. Bir yüzyıl sonra Türklerin fetihleri Bizans'ın varlığını tehdit etmeye başlayınca Palaiologoslar yeniden Macar hükümdarlarından silahlı yardım ve buna karşılık olmak üzere de kilise birliğinin gerçekleştirilmesinde aracılık yapmalarını istediler. Bu amaçla Macar krallarının Buda'daki sarayını kişisel olarak iki İmparator Palaiologos ziyaret etmiştir. Bu yardım isteme yolculuklarının kimi bölümlerinin üzerine, bu zamana dek gerektiği ölçüde değerlendirilmemiş olan Bizans ve Batı kaynaklarının karşılaştırılması sonucu yeni bir ışık tutulacaktır.

XV. yüzyılın ortalarında Bizans İmparatorluğu'nun Küçük Asya bölümünü ele geçiren Osmanlı Türkleri 1354 Martında Gelibolu (Kallipolis) hisarını ele geçirdiler ve böylece Avrupa'ya ayak basmış oldular. Bu olay şimdi artık doğrudan tehlike altında bulunan İstanbul halkında büyük bir dehşet uyandırdı. İstanbul'un Venedik elçisi Doge Andreas Dandolo aynı yılın 6 Ağustosuna tarihlenmiş raporunda besbelli ki bunun etkisi altında Bizanslıların kendilerini Türklere karşı güvence altına almak için Venedik'in ya da eğer bu olmazsa Sırbistan ya da Macaristan kralının egemenliği altına severek girmek istediklerini yazmıştır⁵. Bu rapor bu biçimiyle abartma gibi görülüyorsa da Bizans'ta Gelibolu'nun fethinden sonra yabancı yardımının ve bunun ayrılmaz bir parçası olan birlik düşüncesinin ortaya atıldığına kuşku yoktur. Bu birlik düşüncesinin gerçekleştirilmesi bakımından başarısızlıkla sonuçlanmış olan 1274 Lyon Birliği'nden sonra da görüşmeler

⁴ Bu evlilikten bir yığın Bizans kaynağı söz etmektedir. Bunlar arasında: Georgios Pachymeres: ed. Bonn. I. 317-318.s.; Nikephoros Gregoras, ed. Bonn. I. 109. s.; Ioannes Kantakuzenos, ed. Bonn. I. 11. s.; Georgios Phrantzes, ed. Bonn., 27.=ed. Papadopoulos I. 32. s., anonim bir kronik; V. T. Gorjanov: Византийский Временник 2 (27) (1946) 281-282. s; Euphrosyne'nin yaşamı, Acta Sanctorum Nov. III. 875. s.; Çağdaş ozan Manuel Holobolos'un Bizans taht varisi ve Macar Prensesin düğünü nedeniyle yazdığı iki şiiri yayınlayan J. Fr. Boissonade: Anecdota Graeca e codicibus regis V. Parisiis. 1833. 162-163, 169-170.s.; Karş.: A. Heisenberg: aus der Geschichte und literatur der palalogenzeit [itzungsberichte der Bayer. Akademie der Wissenschaften, Philos. Philol. Und hist. Klasse 1920. Abh. 10]. München. 116-118.s.

⁵ N. Iorga: Byzantinische Zeitschrift 15 (1906) 217.s.; Ostrogorsky: Agy. 424-425. s.

sürmüştü. İmparator V. Ioannes 15 Aralık 1355'te Papa VI. Ince'ye yazdığı mektubunda belirli bir silahlı yardım karşılığında halkını altı ay içinde Roma kilisesinin koynuna yönlendirmeyi önermişti, ama bu öneriyi daha sonra geri çekmek zorunda kalmıştı⁶. Bu arada Türklerin ilerlemesi sürdü ve 1359'da ilk kez İstanbul surları altında da görüldüler. Sonra da Trakya kentlerine doğru yönlendiler ve 1362'de Edirne (Adrianupolis) ve 1363'te ise Filibe (Philippopolis) ellerine geçti. Bu olaylar İmparator V. Ioannes'i 1364 yılında Avignon'da Papa V. Urban'a gönderdiği elçisi aracılığıyla birlik görüşmelerini yeniden başlatmaya zorladı⁷. Ama sonra bu görüşmeler, hem de V. Urban'ın kendisini ziyaret etmek üzere davet etmesine rağmen başarıya ulaşmayınca kendisi bizzat Macar Kralı Büyük Layoş'u ziyaret etmeye karar verdi. Onun aracılığıyla birliği gerçekleştirmeyi ve Türklere karşı Batı'nın yardımını sağlamayı düşünüyordu.

V. Ioannes'in Buda yolculuğundan *narrative* Bizans kaynakları söz etmemektedir ama elimize başka karakterde kaynaklar da geçmiştir. Bunlar arasında 1371 tarihli bir Bizans chrysobullon'u ve bunun Demetrios Kydones'in kaleme aldığı belli olan bir girişi (Prooimion) vardır. Burada İmparator Ioannes ikinci oğlu olan, bir sonraki imparator Manuel'i ilk oğlu Andronikos'a yeğleme gerekçesi olarak yurt dışı yolculuğunda kendisine yapmış olduğu yetkin hizmetleri sıralamaktadır. Bu sırada Buda yolculuğundan da söz edilir⁸. Demetrios Kydones bu konuya bir başka kitabında (Symybuletikos) daha yer verir⁹. Bu Bizans kaynaklarını Giovanni de Ravenna'nın "Rerum memorandarum liber" adlı kitabının bir bölümü de tamamlar¹⁰. Bunlara o çağa ait belgeler, Papa V. Urban'ın bulla'ları eklenmektedir. Bu bulla'lar içinde özellikle 23 Haziran 1366'da Kral Büyük Layoş'a¹¹, 1 Tem-

⁶ Halecki: Agy. 31-59.s.; Ostrogorsky: Agy. 426. s.

⁷ Halecki: Agy. 86.s.; Ostrogorsky: Agy. 428. s.

⁸ Yayınlayan: K.E. Zachariae von Lingenthal: Proomien zu Chrysobullon von Demetrios Kydones [Sitzungsberichte der k. Preussischen Akademie der Wiss, zu Berlin LII.]. Berlin 1888, 1409-1422. s. Burada ve dahas onra andığımız ayrıntıların Yunanca metni 1419-1420. sayfadadır. Ayrıca karşı: 1412-1416. s. –Anonim bir kronika yolculuğa kısaca değinir: *Sp. Lampres*: Βραχέα χρονικά. Atina, 1932, No. 47 81. s.

⁹ Migne: Patrologia Graeca 154.. c. 976, 1000-1001, 1004. Karş. *Gy. Moravcsik*: Byzantinoturcica I, Berlin 1958 (2), 244-246. s.

¹⁰ Yayınlayan: M. Korelin: Ранний итальянский гуманизм, Moskova, 1892, 954. s.; Kardos T.: Magyar targyu fejezetek Giovanni da Ravenna emlékiratán, Archivum Philologicum 60 (1936) 284-297. s., bizi ilgilendiren bölüm 295-296. sayfadadır; Karş.: C. Jireček: Byzantinische Zeitschrift 18 (1909) 583. s.; Vasil'ev: Agy. 157. s.

¹¹ Yayınlayan : A. Theiner: Vetera monument historica Hungariam sacram illustrantia II. Romae. 1860. 73. s. N. 139=G. Fejér: Codex diplomaticus Hungariae. IX. Vol. III. Budaë, 1834. 594-595. s. N. 319.

muz 1366'da İmparator Ioannes'e yazdığı iki mektup¹² ve Büyük Layoş'un annesi Elisabeth (Erzsébet)'e yazdığı yine 1 Temmuz 1366 tarihli bir mektup¹³, ayrıca Sebes bölgesinin Knezlerinin benim bildiğime göre bugüne dek dikkate alınmamış olan dilekçesi göze çarpmaktadır¹⁴.

Bizans tarihinde ilk kez bir hükümdar savaşmak için değil de yardım istemek amacıyla imparatorluğun sınırını geçmiş oluyordu. İmparator Ioannes iki oğlu Manuel ve Michael ile, ayrıca kançaları Georgios Manikaites ile ve maiyetiyle birlikte 1365/66 kışında yola çıktı. Ama Edirne (Adrianupolis) ve Filibe (Philippopolis) artık Türklerin elinde olduğu için İstanbul'dan Balkanları aşarak Tuna'ya doğru giden eski sefer yolunu izleyemezlerdi; bunun yerine –Demetrios Kydones'in iki kitabında da okunacağı üzere- yağmurda kışta fırtınalı Karadeniz'in, sonra da gürül gürül akan Tuna'nın üzerinden Kral Büyük Layoş'un 1365 baharında ele geçirdiği, yani artık Macarların elinde bulunan Vidin'e (Bodony) varıncaya dek gemiyle geçmek zorundaydılar. Sebesli knezler dilekçelerinde kralın buyruğu üzerine Erdel Voyvodası Dénes Lackfi'nin ve onunla birlikte olan Yunan imparatorunun büyük masraflara yol açan ağırlanma işini üstlenmek zorunda kaldıklarından yakınmaktadırlar. Besbelli ki İmparator Ioannes'i ve maiyetini Macar işgali altında bulunan topraklarda karşılamakla ve oradan da, Prooimion'un Büyük Layoş'a verdiği adla "Macaristan'ın şaşaalı kralının" sarayına götürmekle görevli olan kişi Voyvoda Lackfi idi. Bu kitapta ayrıca İmparator Ioannes barbarların bölgelerindeki yolculuğun verdiği yorgunluktan ve güçlüklerden de yakınmaktadır¹⁵.

Büyük Layoş ile İmparator Ioannes'in karşılaşmasını Giovanni de Ravenna andığımız kitabında "De superbia" adında küçük bir öyküyle kayda geçirmiştir. Buna göre dilencililiğe (mendicare) zorlanmış olan imparatoru

¹² Yayınlayan: *Baronius-Raynaldus: Annales Ecclesiastici XV. Coloniae Agrippinae 1694. 454-455. s.; Fejér. Agy.: 595-600. s. N. 320.*

¹³ Yayınlayan: *Theiner: Agy. II. 74. s. N. 141.* –Bu konuya ilişkin başka belgeleri tanıtan: *Halecki: Agy. "Un empereur de Byzance à Buda"* adlı bölümünde (111-137.s.), kimileri ise yapıtlarının ekinde yayınlamaktadır.

¹⁴ Yayınlayan: *Thallóczy L.: Századok 34 (1900), 608-610. s.* O tarihsiz mektubu Eylül 1369 dolayına yerleştirmiştir, ama – her ne denli olayların kronolojisi bakımından yanlış olsa da -, Bizans imparatorunun 1366 yılındaki yolculuğuna ilişkin göndermeleri doğru bir biçimde göstermiştir (Agy. 582.s.).-Bu belgeye benim dikkatimi yıllar önce vefat eden Antal Hodinka çekmişti.

¹⁵ *Thallóczy: Agy. 609. s.:* "...Tandem dominus Dionysius voyvada vaniens adduxit secum imperatorem Graecorum, quibus per preceptum domini nostri regis tantam hospitalitatem prebuimus, quod cum tantis expensis dominium nostrum regem delicare valuissemus..."

Macar kralı büyük bir görkemle karşılaşmış, atından inip karşılamaya gitmiş, başı açık olarak büyük bir saygıyla selamlamış ve bu arada imparator atından inmemiş, başlığını çıkarmamış ve Büyük Layoş'un biatını gururlu bir kibirle karşılaşmıştır. Giovanni de Ravenna'ya göre, Macar kralının Ioannes'in tutumu yüzünden incinmiş ve onu dikkate almaya ve yardım etmeye değer bulmamıştır. Yazarın bu son notu doğal olarak yalnızca kısadan hisse anlamında bir uydurmadır. Ama bu sahne gerçekten de İtalyan hümanistinin anlattığı gibi gerçekleşmiştir. Çünkü, bilindiği gibi son zamanlara dek Bizans'ta, Bizans imparatorunun yeryüzündeki tüm hükümdarların üzerinde olduğu varsayımı benimsenmiş ve Bizans hükümdarları her olayda ve her durumda saygınlıklarının törensel bir biçimde dile gelmesine dikkat etmişlerdir.

İmparatorun gelişinden sonra Buda sarayında görüşmelere başlandı¹⁶. Kral Layoş Bizans İmparatorluğu'na silahlı destek sunmaya hazır ve bu kendi çıkarlarına da uygundu: Güneydeki vassal eyaletler ve en başta da yeni fethedilmiş olan Vidin Banlığının savunması bunu gerektiriyordu. Bu yüzden, bir yandan Türklere karşı çıkılacak seferde gemileriyle desteklemesi için Venedik'e başvururken, öte yandan da planlanan Haçlı seferiyle ilgili olarak Papalık sarayıyla da ilişki kurmuştu. 1366 yılı baharında Kral Layoş ve İmparator Ioannes Avignon'daki Papalık sarayına iki elçi gönderdi: Bizans imparatoruyla birlikte gelen Kançılar Georgios Manikeites ve Nyitra Piskoposu İştvan (István); bu elçiler geri döndüklerinde Papa V. Urban'ın 1 Temmuz tarihli mektuplarını getirdiler. Bunların arasında imparatora yazılmış olan iki mektup özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan birincisinde İmparator Ioannes'in Buda'da kendisinin ve halkının Roma kilisesine geçmeyi teklif ettiği ve aynı zamanda kendisinin ve oğulları Manuel'in ve Michael'in Papa'nın uzlaşmayla ilgili olarak belirleyeceği her şeyi yerine getireceklerine ilişkin olarak yeminli bir söz verdiği ortaya çıkmaktadır¹⁷. Öteki mek-

¹⁶ Halecki: *Agy.*: 119-137.s.; Karş.: *Pbr A.*: Nagy Lajos, 1326-1382, Bpest. 1892. 387.s. Bunları ayrıntılı olarak tanıtır.

¹⁷ *Baronius-Raynaldus*: *Agy.* XV. 454. s.; "tu eundem Regem in sua civitate Budensi fraternis affectibus personaliter visitasti, et de reconciliatione tua tuique populi cum praefata Romana Ecclesia, matre omnium fidelium et magistra, a cujus sinu dictus populus pacis semulo et invido charitatis longissimis deviarunt temporibus, mutuis studiis et affectibus tractavisti: ac tu eidem Regi promisisti solemniter et juramento firmasti, quod tu et nobiles viri Manuël et Michaël nati tui acceptaretis, faceretis et adimpleretis ad honorem dictoae Romanae Ecclesiae, ac augmentum Catholicae Fidei omnia, quae super reconciliatione praefata tibi et eisdem tuis filiis mandavimus..." Karş.: *Fejér*. *Agy.*: 596-597. s.

tufta Papa imparatorun ve Bizanslıların Şizma'yı (Schisma) bir zamanlar ataları olan Michael Palaiologos'un yaptığı gibi inançla ve yeminle inkâr etmelerini istemektedir ve bununla Papa belli ki 1274 yılındaki Lyon Birliğine işaret etmektedir. Bu mektupta Papa aynı zamanda yapılması istenen yemin biçimini de bildirmiştir¹⁸. Büyük Layoş'un annesine yazdığı üçüncü bir mektupta Papa Erzsébet'in ve oğlunun, Bizanslıların Roma kilisesine dönüşleri uğruna gösterdiği çabayı övmekte ve aynı zamanda da anlaşmanın yapılması için ne gibi bir işlem gerektiği konusunda bilgi vermektedir¹⁹. Bu mektuplardan papanın kilise birliğinin gerçekleştirilmesine ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Bunun karşılığında sunulacak silahlı yardım konusunda ne düşündüğünü bir hafta önce Kral Layoş'a yazdığı 23 Haziran tarihli mektubu göstermektedir. Bu mektupta kralı, Bizanslılara akıllıca ve sakınarak yaklaşmasını, çünkü onların daha önceki görüşmelerde de kurnazca davranışlar sergilediklerini ve şimdi de birliği gerçek bir dindarlık yüzünden değil de Layoş'un yardımını sağlamak için arzuladıklarını belirterek uyarılmaktadır. Bu yüzden eğer kral, bir ihtimal Bizanslılar ya da imparatorlarına kesin bir tarihe ilişkin olarak yemin etmiş ya da söz vermişse Papa bunun gerçekleştirilmesini bir yıl süreyle askıya almaktadır ama eğer imparator ve oğulları gerçekten din değiştirdiyse Kral Layoş'un onlara bir miktar silahlı yardımda bulunmasını onaylamaktadır²⁰. Demek, gördüğümüz üzere Papa

¹⁸ *Baronius-Raynaldus*: Agy. XV. 454-455. s.: "... Et quia ad solidatem et firmiorem ejusdem negotii expedit, quod tu alique Graeci post professionem eandem praestetis debitum juramentum, et abjuretis omne schisma; formas hujusmodi juramenti et abjuratiōnis, olim per clarae memoriae Michaëlem Palaeologum Imperatorem Graecorum, praedecessorem tuum in simili reconciliatione praestiti ac factae et per te ac eosorum natorum, necno cleri ac populi certitudinem fecimus praesentibus annotari. Forma siquidem dicti juramenti talis est..."

¹⁹ *Theiner*: Agy. II. 74. s. (N. 141): "... Tuae devotionis eximie et pietatis precipue studia, que pro reductione Greecorum ad gremium sacrosanctae Romanae et universalis ecclesiae una cum Carissimo in Christo filio nostro Ludovico rege Ungariae Illustri, nato tuo, adhibuisti fideliter, Adhibereque non desistis continue, sedes apostolica non ignorat... Ceterum ea, que per magnificum virum Johannem Imperatorem scribimus per apostolicas litteras, quarum tenorem ad tuam informationem mittimus presentibus interclusum..."

²⁰ *Theiner*: Agy. II. 73. s. (N. 139): "...Licet fili crissime, plurimum habeamus acceptum, quod negotium defensionis Greecorum ad finem reductionis eorum ad sacrosanctam Romanam ecclesiam unitatem modis debitis prosequaris, decet tamen et expedit, hoc ita prudenter et mature fieri, ut non tendat ad noxam, quod agitur ad salutem. Saneeum, sicut in antiquis chronicis et scripturis aliis reperitur idem Greci cum dicta ecclesiae memorate, et ex huiusmodi preteritis de similibus futuris sit verisimiliter presumendum; presertim quia idem Greci non videntur ex devotionis zelo et pura voluntate, sed coacti pro habendo tuo succursu venire velle ad huiusmodi unitatem, cum eis est cum mutua maturitate et cautele studio procedendum: et quia de re ardua agitur, et poterit, et optatur, si tua celsitudo vovisset seu iurasset predictis Grecis sue eorum Imperatori infra centrum terminum de proximo prestare succursum, nos premissorum

diplomatik olarak iki yüzlü bir ses tonu taşıyan mektuplarında imparatoru birlik için teşvik etmekte, ama aynı zamanda da Kral Layoş'u silahlı yardımı ertelemesi için uyarmaktadır.

Prooimion'dan İmparator Ioannes'in kralın isteği üzerine oğlu Manuel'i rehlin bırakmak zorunda kaldığını biliyoruz; kendisi ise işini bitiremeden maiyetiyle birlikte yurduna doğru yola çıkmıştır. Sebes knezlerinin dilekçesinden, bir şövalye gibi nazik kralın 1366 kışında kişisel olarak konuğuna Macar egemenliği altında bulunan Vidin Banlığına dek eşlik ettiği görülmektedir²¹. İmparator oradan, Bulgar Hanı Yanoş (János) Şişman bir süre tutukladığı için İstanbul'a ancak 1367 baharında dönebilmiştir. Demek, Demetrios Kydones'e göre Bizanslıların Pionların (=Macarların) kurtarıcı ordusunu bekleyerek büyük umutlar bağladığı Buda yolculuğu bir sonuç alınmadan sona ermiş olmaktadır. Buna neyin sebep olduğu yakın zamanlara dek sisler içinde kaldı. Çeşitli nedenler uyduruldu: Belki de imparatorun yurduna dönmesine Papa'nın krala gönderdiği yukarıda bahsedilen mektup yol açmıştı ya da belki de Kral Layoş'un silahlı eylemle ilgili olarak gizli, Bizans çıkarlarına aykırı planları vardı ve bunlar imparatorun kulağına gitmişti²².

Çok yakınlarda yayınlanan bir Bizans kaynağı sonunda bu gizemi aydınlatmıştır. Bir Aynoros (Manastır, Athos) elyazması - bu günümüze gelen "Dialexis" adında bir Bizans kaynağıdır- İmparator Ioannes'in Macaristan'dan dönüşünden sonra 1367 Temmuzunda İstanbul'daki Blacherna Konağı'nda imparatorluk ailesi üyelerine, patriğe ve öteki kilise adamlarına, ayrıca İmparator Ioannes'in yeğeni olan Kont Savoyalı Amadé'nin eşliğinde İstanbul'a gelmiş olan Papalık Elçisi Paulus'a verdiği ve birlikte ilgili bilgileri aktaran brifingi yansıtmaktadır²³. Bu çalışmada görüşmeye başkanlık eden önceki

consideratione inducti, votum et iuramentum huiusmodi usque ad annum a dato presentium computandum, auctoritate apostolica tenore presentium cet tamen nobis, quod dicto Imperatore ac eius filiis reductis ad huiusmodi unitatem, eis interim de aliqua armigera gente succuras..."

²¹ *Thallóczy*: Agy. 609. s.: "...Interim eodem tempore ibernico dominus noster rex cum eodem caesare venit, quibus tandem tantam hospitalitatem fecimus, quod tantem pecunie in hospitalitatem solummodo super nos currerunt, de quibus adhuc nullum denarium solvere valuimus..."

²² *Halecki*: Agy. 134. s.; *H. Grégoire*: Byzantion 5 (1929-30), 773. s.; Karş.: *W. Norden*: Papsttum und Byzanz. Berlin. 1903. 703. s.

²³ *J. Meyendorf*: Projets de concile oecuménique en 1367: Un dialogue inédit entre Jean Cantacuzène et le légat Paul. *Dumbarton Oaks Papers* XIV. Washington. 1960. 147-177. s. Yazar bu incelemesinde Halecki'yi izleyerek kendisinin yayınladığı "Dialexis" in Macarlara ilişkin yayınlarını da (153-156.s) ayrıntılı olarak ele almaktadır, ama doğal olarak Büyük Lajos'un dinsel politikasının ayrıntılarını bilmiyor.

İmparator Ioannes Kantakuzenos'un, o sıralardaki rahip adıyla Iosaph'ın teolojik çözümlmelerden sonra pek çok şeyin yanı sıra Papa delegasyonuna şunları söylediğini okuyoruz: "Çünkü kilisenin böyle parçalanması öyle imkansız bir işe yol açtı ki aranızdan kimileri bizim kilisemize bağlı olanları yeniden vaftiz etmek istiyor; Macaristan kralı pek çok kimseyi, bunlar arasında başkalarının yanı sıra Bulgar Kralı Alexandros'un oğlunu da kaygı duymaksızın, sanki bizim vaftizimiz geçersizmiş gibi vaftiz ediyor. Ve de şunu ya da bunu anmanın ne gereği var ki? Bu kralın kendisi, annesi ve öteki önde gelen kişiler, orada bulunduğu ve kraldan dinsizlere karşı yardım ricasında bulunduğu sırada oğlumu ve yanındakileri, eğer önce bu yapılmazsa sana yardım edemeyiz diyerek yeniden vaftiz olmak zorunda bırakmayı denedi."²⁴ Kuşku yok ki, Buda görüşmelerinin başarısı Kral Layoş'un annesinin çevresinin bu yeniden vaftiz etme ısrarına bağlı idi. Macar kralı kelimenin tam anlamıyla "papadan çok papacıydı". Öyle görülüyor ki İmparator Ioannes Papa'nın eski, kesin şartlara dayanan din değiştirmeye ilişkin buyruklarını kabul etmeye hazırdı, ama ona zorla dayatılmak istenen yeniden vaftiz olma konusunu reddetti. Buna ilişkin Bizans ve Roma'nın tutumu, Ioannes Kantakuzenos'un sözü edilen konuşmasından, Papa elçisine sorduğu şu sorudan, acaba birlik dayatma ve güç kullanarak mı yoksa inanç ve kilise kurallarına göre mi gerçekleşecek biçimindeki sorusuna Legatus (Papanın kişisel elçisi -ç.n.) Paulus'un ikinci seçeneği vurgulamış olmasından ve ayrıca da başkanlık eden Ioannes Kantakuzenos'un vaftizin yalnızca bir kez olabileceğini söylemesinden anlaşılmaktadır.²⁵

Buda sarayının Bizans imparatoruna karşı desteklediği ısrarı, Papa XI. Gregor'un 1374 yılı mektubunda "feruidus Zelator fidei Christianae"²⁶ diye adlandırdığı ve bir Minorite rahibinin onunla ilgili olarak "adeoque zelo

İncelemenin kısa bir özetini 1958'de Yunanca metin olmaksızın XI. Uluslararası Bizantinoloji Kongresinde tanıtmıştır. Bkz. *J. Meyendorff*: Jean-Joasaph Cantacuzène et le projet de concile oecuméniqueest 1367. Atken des XI. Internationalen Byzantinistenkongresses München 1958. Heraus gegeben von F. Dölger und H.-G. Beck, München, 1960, 363-369 s.

²⁴ *Meyendorff*: Agy. 173. s.: "...Καί γάρ ήτοιανη τής έχκλησίας διάστασις εις τοσαύτην προέβη την άποτιαν ώς χαι βοϋλεσθαι τινας τών ήμετέσων τούς τής έχκλησίας ύντας τής ήμετέρας άναβαπτίσειν χαι γαρ ό τής Ούγγριας ρήξ άδεώς τοντο ποιει έξ ου άνεβάπτισε μέν πολλούς μετά τών άλλων δέ χαι τόν του βασιλέως Βονλγων του 'Αλεξάνδρον νιόν ώς δήθεν άνωψηλοϋς ύντος του ήμετέρον βαπτισματος. Καί τις χροεια του λέγειν με του λέγειν με τόν τε δεινα χαι τόν δεινα; Αιτόν τόν βασιλέα τον νιόν μον έχετσε εύρισχόμενον χαι ζυτοιύτα βοήθειαν παρα του ρηγός χατά τών άσβών πολλά χατηναάγχασεν αιτός τε ό όήξ χαι ή μήτηρ αιτού χαι οι ύτων άρχοντες άναβαπτίσει αιτόν τε χαι τούς μετ αιτού, ειπόντε, ώς άλλωτρόπως ου δνάεϋα βοήθειαν δοϋναι σοι, άν μη τουτο πρότερον γένται."

²⁵ *Meyendorff*: Agy. 173. s.

²⁶ *Fejer*: Codex diplomaticus IX. Vol. IV. 587. s.

fidei catholicae et conversionis ifidelium fidelissimus Rex effervet, ut etiam proporium corpus velet exponere et pro conversione gentium se ipsum dare”²⁷ diye yazdığı Büyük Lajos’un dinsel politikasının organik bir parçası idi. Büyük Lajos’un dinsel fanatizmin etkisiyle ülkesi ve fethettiği vassal eyaletlerde henüz pagan inancını taşıyan ya da sapkın bir dine bağlı olan halkın din değiştirmesi konusunda ne büyük bir etkinlik gösterdiği bilinmektedir. Daha sonra Yahudilerin, Kumanların, Slavların ve o çağın kaynaklarının andığı “Patarenuslar”ın²⁸ dışında, sıra Sırbistan’daki, Bulgaristan’daki ve Ulah ülkesindeki sekterlere de geldi (şizmacılar) ve doğal olarak bunların din değiştirmesini sağlamak konusunda emperyalist bakış açıları da rol oynadı²⁹. Fanatik misyonerlerin Katolik kilisesinin ağılına doğru yöneltme işini gerçekten de yeniden vaftiz olmakla birleştirmiş olduklarını biliyoruz. Dialexis’te anılan Bulgar imparatoru Ivan Alexander’in oğlu Stratimir Bulgaristan’ın Vidin çevresine bağlı bölümünün hükümdarı idi. Kral Lajos 1365 baharında bu araziye fethedince Stratimir’i karısıyla birlikte rehin olarak gözaltına aldırdı. Besbelli ki onu bu sırada yeniden vaftiz ettirmiştir³⁰. Ama bu konuda iki Minorite rahibinin 1366 tarihli mektubundan öğrendiğimize göre güç kullanarak yeniden vaftiz edişin kutsallığına yalnızca hükümdar değil, işgal edilmiş olan arazinin bütün halkı da katılıyordu³¹. Yeniden vaftiz etmekten

²⁷ *L. Wadding: Annales minorum VIII. Ad Claras Aquas 1932. (3) 231. s.*

²⁸ *Ioannis de Kikolew: Chronica, ed., G. Schvandtner: Scriptores rerum Hungaricarum I, Vindobonae. 1746. 195. s.; “Item Paterini de Bozna... ad fidem grege commovente conuertuntur et baptizantur.”* Ayrca Bkz. Aynı yer: 195-196.s.; *Antonii Bonfinii: Decades rerum Hungaricarum, Lipsiae. 1771. 359. s.*

²⁹ *Höman B.-Székfü Gy.: Magyar történet II. Bpest. 1936 (2). 239-244. s.; Elekes L.: Hunyadi. Bpest. 1952. 13. s.; Elekes L.-Lederer E.-Székely Gy.: L. Magyarorszáğ története a korai és virágzó feudalizmus korában (a honfoglalástól 1526-ig). Bpest. 1957. 157-158.s.*

³⁰ *Meyendorf: Agy. 154. s. Jireček’i yanlış anlamıştır, çünkü o yalnızca Stratimir’in karısının Roma Katolik dininden olduğundan söz eder, Bkz.: C.J. Jireček: Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, 327, s. A bolgárok története, Nagy becskerek 1889. 308. s. – Yakınlarda yayınlanan ve Macar Kralı I. Lajos’un 29 Ağustos 1369 tarihli bir belgesi Kralın Vidin imparatorunu (imperatorem de Bodinio) kızlarını rehin olarak getirmesi, yani Macar sarayına göndermesi koşuluyla özgür bırakmıştır. İmparatorun Stratimir’in olduğu Kral Lajos’un daha önceki bir tarihe ait belgesinden açıkça anlaşılmalıdır; bu belgede “Strazimerius adı “imperator de Bodinio” sıfatının yanında yer alır. Bkz. A Nagykállói Kállay-család levéltára II. Bpest. 1943. 130. s. Ve 147. s. (N. 1560, 1628) – Bu belgeye dikkatimi çekmek nezaketinde bulunan György Szécsi’dir.*

³¹ *Wadding: Agy. VIII. 230-231. s.: “... ad petitionem Christianissimi ac devotissimi Regis hungarie, Vicarius meus Bosnae ad ilam patriam, regno ac Vicariae Contiguam, octo Fratres nostri Ordinis sibi subditos destinavit: qui infra quinquaginta dies ultra ducenta millia hominum baptizarunt. Et ne forte de numero scrupulus oriatur, jussu regis Omnes baptizati in scripturampublicam sunt redacti... Currunt cum suis gentibus Principes infideles, juvenes et virgines, senes cum junioribusturmatim confluent ad baptismum, haeretici similiter et schismatici ad veritatem fidei orthodoxae, ad unitatem sacrosanctae Roma-*

söz eden daha sonraki tarihlere ait verilerimiz de bulunmaktadır. Örneğin Papa XI. Gregor'un 1373 tarihli iki mektubunda Bosnalı sapkınların din değiştirmesinden ve vaftiz edilmelerinden de söz edilir³². Bu dayatmacı tutumun fethedilen toprakların halklarına nasıl bir acı verdiğini çok karakteristik bir biçimde "Passio quinque fratrum de observantia in civitate Bodon" adlı yazı göstermektedir; bu yazıda belirtildiğine göre 1369'da Vidin kenti yeniden Bulgar egemenliği altına girince öfkeye kapılmış olan şizmacılar beş misyoneri öldürmüşlerdir³³.

Her ne kadar İmparator V. Ioannes'in Büyük Layoş'un aracılığına ve yardımına ilişkin umutları Macar sarayının aşırı istekleri yüzünden boşa çıktıysa da Bizans sarayı birlik çabalarından vazgeçmedi. Çünkü bunların gerçekleştirilmesi karşılığında Batı'nın silahlı yardımını ummak durumundaydı. 1367'de Blacherna Konağı'nda yapılan konuşmalar iki yıl içinde İstanbul'da evrensel bir sinod toplantısı yapılması çağrısı kararıyla sona erdi³⁴. Ancak bu plan gerçekleşmedi. Bilindiği üzere İmparator V. Ioannes 1369 Ekiminde Roma'ya gitti ve burada Roma kilisesine geçti ama bu şahsi tutumu iki kilisenin birleşmesini ve Batı'nın yardımını bu kez de sağlama-
dı.

Büyük Layoş'un hükümdarlığının son yıllarında Macar birlikleri o zamanki Macar imparatorluğunun vassal eyaletlerinde Türklerle pek çok kez çarpıştılar, ama kral Türk tehlikesinin önemini tam olarak kavrayamadı. Seferleri fetih amaçlarına yönelikti. Balkan halklarının direnme gücünü zayıflattı ve Macaristan'ın onlarla omuz omuza Balkanlarda fetihlerini sürdüren Türklere karşı çıkmasını engelledi.

1389'daki Macar birliklerinin de katıldığı Kosova çarpışmasından sonra Sırbistan'ın bir bölümü Türk egemenliği altına girdi ve Türk birlikleri aynı yıl Tuna'yı ve Sava'yı da geçtiler ve -bu kez ilk olarak- Macaristan topraklarına da girdiler. Sultan Bayezid 1393'te Tırnova Bulgaristan'ını da fet-

nae Ecclesiae revertuntur. Ipsorum etiam Sacerdotes atque Categori sub jugo fidei efficiuntur humiles, qui in sua haeresi nimis antea fuerant pertinaces... Perditur tota illa Bulgaria populosa, quam Rex ille incictissimus Hungarorum dudum potenter obtinuit, et praecipue civitas illa Bindin, famosa nostris et manga, et dispositi baptizari, et ad Christum, verum lumen, converti..." Karş. *Baronius-Raynaldus: Agy. XV. 456. s.*; Fejér: *Agy. IX. Vol. III. 602-603. s. N. 322.*

³² *Fejér: Agy. IX. Vol. IV. 509-511. s. N. 296-297.*

³³ *Wadding: Agy. VIII. 254-255. s. N. 296-297.*

³⁴ *Meyendorff: Agy. 177. s.*

hedince Tuna'nın güneyinde kalan Balkan toprakları neredeyse bütünüyle Türklerin egemenliği altına girmiş oldu. Şimdi artık Türkler Macaristan'ı yalnızca vassal eyaletlerinde değil, doğrudan doğruya da tehdit ediyorlar ve sık sık Macar topraklarına giriyorlardı.

Bu arada Bizans denebilir ki tamamen Türklerin vassali bir devlet durumuna düşmüştü ve Bizans imparatorları parti savaşlarında pek çok kez Türklerin yardımını istemek ya da Türklere savaşlarında silahlı olarak destek vermek durumunda kalıyorlardı. Artık başkentinde de tam anlamıyla tehlike altında olduğu bu aşağılayıcı durumda imparator II. Manuel Papa'ya ve Batılı güçlere birbiri ardına yardım için başvurdu. 1396 başında Macar Kralı Sigismund'a da gizlice bir elçi gönderdi, belli ki bunu yardım istemek için yapmıştı³⁵. Ancak Sigismund'un çağrısı üzerine toplanan Haçlı ordusu 25 Eylül 1396'daki Niğbolu Savaşı'nda feodal güçlerin bencilliği ve çekişmesi yüzünden büyük bir yenilgiye uğradı. Kral Sigismund'un kendisi de kaçmak zorunda kaldı. Bir kayığa bindi ve Tuna yoluyla Karadeniz'e inip İstanbul'a gitti, buradan yolunu iyice uzatarak Ege Denizi ve Adriyatik Denizi yoluyla Macaristan'a döndü³⁶. Niğbolu Savaşı'nda Türklere tutsak düşmüş olan Bavyalı bir askerinin yazdıklarına bakılacak olursa Sigismund Boğazlardan geçerken Türklerin kıyıya dizdiği Hıristiyan tutsaklar krala gemisinden inmesi ve halkını kurtarması için bağırmışlardır³⁷. Sigismund bunun yanı sıra İstanbul'da bulunduğu sırada Bizans imparatoruyla görüşmeler yapmıştır. Konstantinopolis Patriği IV. Antonius'un 1397 Ocağında yazdığı iki mektup bunun tanığıdır; bu mektuplarda Macar kralının Leh kralı ile dinsizlere karşı bir ittifakından söz edilmektedir ve yine bunlardan anlaşıldığına göre Sigismund Bizans başkentinden 1397 baharında Türklere karşı yeni bir sefer açmak üzere ayrılmıştır³⁸. Ancak bu plan gerçekleşmedi, çünkü kral yokken Macaristan'da parti mücadeleleri alevlendi ve Sigismund yurda dönünce en başta oligarkların yardımıyla kendi tahtını sağlama almak zorunda kaldı.

³⁵ Bu konuyu 27 Şubat 1396 tarihli bir belge bilgilendirmektedir; belgeye göre Venedik Yunan imparatorunun Macaristan'dan geri dönen elçisini Venedik gemisinin götürmesini buyurmuştur. Bkz. *Mályusz E.*: Zsigmondkori oklevéltár I. Bpest. 1951. 468. s. N. 4280.

³⁶ *Johannis de Thurocz*: Chronica Hungarorum, ed. G. Schwandtnner: Scriptorum rerum Hungaricarum I., Vindobonae. 1746. 223. s.; Bonfini: Agy. 387. s.; G. Th. Zoras: Χρονονόμος των Τονύχων σουλτάνων (Χατάτων Βαργβερινόν ελληνικών κώδικα 111) Athina, 1958, 33. s.

³⁷ Hans Schiltbergers Reisebuch. Nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von V. Langmantel [Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart 172.]. Tübingen. 1885. 7. s., Karş.: *Ostrogorsky*: Agy. 438. s.

³⁸ *Mikloschich-Müller*: Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana II. 280285. s. N. 515, 516.

Türk tehlikesinin artması ve daha önceki yardım girişimlerinin sonuçsuz kalması İmparator Manuel'i Batı Avrupa saraylarına kişisel olarak başvurmaya yöneltti ve 1399 yılı sonunda üç yıl sürecek olan yolculuğuna çıktı ve bu yolculuk sırasında Venedik'e, pek çok İtalyan kentine, sonra da Paris'e ve Londra'ya gitti. Ama eline boş vaatlerden başka bir şey geçmedi. Moğol İmparatoru Timur'un Sultan Bayezid'in ordusunu 1402'de Ankara Savaşı'nda yok ettiği haberini aldığı anda kendisi daha yurt dışındaydı. Bu darbe Türklerin saldırı gücünü iki on yıl boyunca dumura uğrattı ve böylece bir süreliğine hem Bizans ve hem de Macaristan Türk baskısından kurtuldu.

Sultan II. Murad, tahta geçtikten kısa bir süre sonra 8 Haziran 1422'de İstanbul'u kuşattı. Bu olay Bizans sarayını yeniden yabancı yardımına başvurmaya zorladı. Bizans kaynaklarına göre o yılın yazında, kuşatmanın başlamasından kısa bir süre sonra II. Manuel'in oğlu Demetrios Palaiologos Doria ailesinden bir akrabasıyla o sıralar artık Cenevizlilerin elinde olan Galata'ya kaçtı. Oradan da daha sonra adamlarıyla birlikte gemiye binip Karadeniz kıyısındaki Dinyester Irmağı ağzındaki Asprokastron'a geçti (Akerman, Cetatea Alba), sonra da Moldova Prenslüğü topraklarından geçip Macaristan'a ulaştı³⁹. Bu yolu seçmesinin nedeni belli ki o sıralar Türklerin ilerlemesi yüzünden Tuna'da yolculuk yapmanın güvenli olmamasıydı. Demetrios'un Kral Sigismund'un sarayına neden gittiği ve orada ne kadar kaldığı konusunda kaynaklarımızda bilgi yoktur, ama yolculuğunun amacının yardım istemek olduğu kuşkusuzdur ve Demetrios belki de ağabeyinin benzeri bir amaç taşıyan yolculuğunu hazırlamıştır.

Gerçekten de bir yıl sonra imparatorun büyük oğlu, hasta babasının daha 1421 yılında eş-imparator olarak taç giydirdiği, sonraki İmparator VIII. Ioannes Buda'ya uğradı. Bizans tarihçisi Sphrantzes'e göre Macaristan'a 15 Kasım 1423'te gitmiş ve ancak 1424 Ekiminin sonunda İstanbul'a geri dönmüştür⁴⁰. Ancak iki anonim yazarın Manuel'i ve Ioannes'i öven konuşmalarından Ioannes'in önce İtalya'ya ve Galya'ya gittiği ve yardım konusuyla

³⁹ *Georgios Phrantzes*, ed. Bonn. 118 = ed. Papadopoulos I. 121 = Migne: *Patrologia Graeca* 156. s.c. 1030; *Sp. Lampros*: (Yunanca) K.I. ... Atina, 1932, N. 1, 15. s.; *Silbestros Syropulos*, *Vera historia unionis nem verae inter Graecos et latinos, sive Cocncilii Florentini exactissima narrotio*, ed. R. Creyghton, Hagae. 1660. 8. s. Ama bu sonuncusu kronolojik bir yanlıdır.

⁴⁰ *Georgios Sphrantzes* anılan yer. Bkz. Ayrıca: *Syropulos*: Agy. 8. s. Ne yazık ki burada metinde eksiklik var ve günümüze gelen metin parçası yalnızca imparatorun yola çıkmasından söz etmektedir.

ilgili olarak İtalyanların, Almanların ve başka halkların hükümdarlarıyla da görüştüğü anlaşılmaktadır⁴¹. Demek bu durumda Macaristan'a ancak daha sonra, 1424'te ulaşabilirdi ve Kral Sigismund'un hayatının önemli olaylarını çalışmasında ebedileştiren Eberhard Windecke'nin Bizans imparatorunun Sigismund'un sarayında sekiz ay kaldığını yazmış olması da bunu mümkün kılıyor. İoannes'in Buda'ya nereden ve tam olarak ne zaman geldiği konusunda ise elimizde bir veri yoktur ama Windecke'nin imparatorun ziyaretinin kimi aşamalarına ilişkin olarak verdiği bilgilerden onun Buda kalesindeki konukluğunun 1424 yazına denk geldiği açıktır. Windecke Zsigmond ile konuşunun karşılaşmasını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Buna göre "Yunanistan'ın ve Konstantinopolis'in imparatorunun yaklaştığı" haberi duyulur duyulmaz "Romalı kral" onu karşılamak üzere Buda'dan bir mil ayrılmıştır. Karşılaştıklarında her ikisi de atından inmiş ve birbirlerini dostça selamlamışlardır⁴². Eğer bu tasviri Giovanni de Ravenna'nın 1366 yılındaki hükümdar buluşmasından söz eden rivayetiyle karşılaştıracak olursak değişiklik göze çaracak ölçüdedir. Bu kez Macar kralıyla kendi hayal gücüne göre her şeyin üstünde yer alan bir Bizans imparatoru değil, 1414'ten beri Alman-Roma imparatoru olarak taç giymiş olan Macar kralıyla Bizans eş-imparatoru karşılaşılıyordu. İmparator İoannes'in davranışının dedesinin bir zamanki kibirli tutumundan bütünüyle farklı olmasını bu durum açıklamaktadır. Windecke Buda'daki görüşmelerin özü konusunda bilgi vermez, yalnızca imparatorun bir keresinde Kral Sigismund'un dışında dört Bavyeralı prensin, Avusturya Prensi Albercht'in, Kardinal Placentinus'un, Papa elçisinin Estergon kardinalinin ve başka önde gelen kişilerin de hazır bulunduğu bir toplantıya katıldığını belirtir. Windecke'nin eserinden Corpus Cristi gününde yapılan geçit törenine Bizans imparatorunun kralla, kraliçeyle ve Kardinal Placentinus ile birlikte katıldığını, ayrıca vedalaşırken Kral Sigismund'un konuğuna, Windecke'nin ayrıntılı olarak sıraladığı zengin armağanlar sunduğunu da biliyoruz⁴³. Buda'da neden söz edildiğini ise bahsigeçen olan anonim övgü konuşmasından öğreniyoruz⁴⁴. Buna göre İmparator İoannes Bizans'ın bunalım içindeki durumunu anlatmış, başkentin kuşatılması ve savaşın getir-

⁴¹ *Sp. P. Lampros*: (Yunanca 9 III. Atina. 1926. 178, 219. s.)

⁴² *Eberhardt Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismund*, herausgegeben von W. Altmann. Berlin. 1893. 177. s. = *Das liben König Sigmunds von Eberhardt Windecke*, übersetzt von hagen Leipzig. 1886. 136. s.

⁴³ *Windecke*: Agy. Yayınlar, 179-180 = 138-139, 198 = 155-156, 186-187 = 144. s.

⁴⁴ *Lampros*: Agy. 219-220. s.

diği acıları, imparatorluğun varlığını tehdit eden tehlikeleri tasvir etmiş ve Sigismund'dan ittifak ve yardım istemiştir. Ioannes'in Buda yolculuğuna işaret eden⁴⁵ o çağ ozanlarından birinin sözleriyle "Paionların şanlı kralı", imparatorun istediği türden ve istediği zaman, Türklerle bir barış kurulmaması durumunda askeri bir yardım sunmaya hazırdı. İmparator Ioannes Buda'dan verilen bu sözle ayrıldı. Küçük kardeşinin, Demetrios'un yol güzergâhını izledi ve Moldova prensliğini aşır Karadeniz'e indi. Sphrantzes'in tasvirinden, Tuna deltasının kuzey kolunun kıyısında bulunan Kellion şehrinde yurdu na kendisini almak için buraya gemiler göndermelerini isteyen bir mektup gönderdiğini biliyoruz. Derken bunlar onu alıp İstanbul'a götürdüler⁴⁶. Ancak Ioannes 1424 Ekiminde yurda döndüğünde İmparator Manuel artık Sultanla bir barış anlaşması imzalamıştı.

İmparator İonnes'in Buda ziyaretinin elde ettiği tek sonuç Buda sarayının dikkatini giderek artan ve giderek daha da tehditkar bir duruma gelen Türk tehlikesine çekmek oldu. Ama Kral Sigismund durumu Türkleri geri püskürtme için kullanmadı. Hükümdarlığının ikinci yarısında dikkatini tamamen Batı'ya doğru çevirdi ve Alman imparatorluğu işleri, kilise sorunları, Hussitizme karşı savaş ve Çek tahtının elde edilmesi gibi işler gücünün büyük bölümünü tüketiyordu. Macaristan'ın güney bölgelerini ve Erdel'i yakıp yıkan Türklere karşı yalnızca savunma yapmakla yetiniyordu. Bizans'a doğrudan bir yardım sunmadı, ama Basel Sinodunda (1431-1437) Bizans ile Papalık arasında yeniden başlayan birlik görüşmelerinde büyük bir rol oynadı.

Kral Sigismund daha Konstence Sinodunda (1414-1437) İmparator Manuel ile irtibat halindeydi ve mektuplarıyla pek çok kez ona kilise birliği ile ilgili düşüncelerini aktarmıştı⁴⁷. Basel Sinodu sırasında bir yandan Papa IV. Eugene ve İmparator VIII. Ioanes arasında, öte yandan İmparator VIII. Ioannes ve Basel Sinodu arasında sık sık elçi değiş tokuşu olmuştu⁴⁸. Bizans imparatoru 1434 başında Basel'e ilk elçilik heyetini göndermişti. Bunun üyeleri arasında o sırada artık yüksek bir rütbe olan Stratopedarch rütbesini

⁴⁵ *Ioannes Diakonos*, ed. *Migne*: Patrologia Graeca. 158. s. 966.

⁴⁶ *Georgios Phrantzes*, ed. Bonn. 118-119 = ed. Papadopoulos I. 121-122. s. = *Migne*: Patrologia Graeca 156. s. 1030-1031.

⁴⁷ *L. Mohler*: Kardinal Bessarion I. Paderborn. 1923. 76. s.

⁴⁸ *Ch.-J. Hefele - H. Leclercq*: Histoire des conciles d'après les documents originaux. VII. 2. Paris. 1916. 663-949. s.; *L. Brehier*: Le monde byzantine I. Vie et mont de Byzance, Paris 1947. 491-492. s.

taşıyan küçük kardeşi Demetrior Palaiologos, Aziz Demetrios manastırının başrahibesi, sonraki Kardinal İsidoros ve Demetrios'un damadı Disypathos rütbesini taşıyan Ioannes vardı. Elçiler o zamanların alışılmış güzergâhını izlediler, gemiyle Karadeniz'den geçip Moldova prensliği topraklarını aşarak Macaristan üzerinden Buda'ya ulaştılar⁴⁹. Bizans elçileri Macar topraklarında batıya doğru ilerlerken beklenmedik bir olay yolculuğu sekteye uğrattı. Bir haydut çetesinin saldırısına uğradılar ve bir güzel soyulup soğana çevrildiler. Bu olaydan söz eden iki belge günümüze gelmiştir. Basel Sino-dununun 1433 yazında elçi olarak İstanbul'a gönderdiği ve daha sonra Bizans elçilerinin eşliğinde Basel'e geri dönmüş olan Lombardiya Eyalet Başkanı, Augustin Tarikatı Rahibi Albertus de Crispis Ulm'dan gönderdiği 25 Haziran 1434 tarihli mektubunda, Moldova'daki Valachia'yı aştıktan sonra, Macaristan topraklarında Tisa kıyısındaki Abbad yakınlarında haydutların, daha doğrusu Ban János Maróti'nin silahlı adamlarının kendilerini tümüyle soyduklarını ve geride yalnızca çıplak 86 at ve arabalarının kaldığını, elçileri de don gömlek bıraktıklarını yazmaktadır⁵⁰. Mektubun bundan sonraki bölümünden Buda'ya Hamsin Yortusu sırasında ulaştıklarını ve burada Es-tergon (Esztergom) Kardinali'ne ve başka kilise adamlarına ve yüksek soylulara şikayette bulduklarını, derken onların yardımıyla 24 Haziran'da Bizans elçilerinin Kral Sigismund'un karşısına çıktıkları Ulm'a vardıklarını öğreniyoruz. Sigismund'un sayfalar boyunca, kendisine doğru gelmekte olan ve sonra da Basel'e geçecek olan Bizans imparatorunun elçilerinden haydutların aldıkları eşyaları ayrıntılı olarak sıralayan ve Başkahya László Pető Gersei'nin bu eşyaları Zala ilinde toplamış olduğunu ve bir bölümünü onun, bir bölümünü ise Tamás Szécsi'nin kendisine teslim ettiğini anlatan ve Ulm'da 6 Ağustos 1434'e tarihlenmiş olan belgesi bunu tamamlamakta-

⁴⁹ *Syropulos*: Agy. 17-18. s. Karş.: H. Vast: Le cardinal Bessarion (1403-1472). Paris 1878. 43. s.; Mahler: Agy. I. 82. s.; Hefe leclerq: Agy. 875-876. s. Buraya ilişkin dosyaları J. Mansi yayınlamıştır: Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XXIX. 96-97, 617-618. s.

⁵⁰ *Mansi*: Agy. XXX. 835. s.: "... iter nostrum peragendo in mari majori, procedendo per Wayachiam Moldaviensem, succedendo utiqe in itinere nostro et cum contramite Tyciam ante forum qui dicitur Abbad in regno Hungariae, ex casu inopinato, confidentes per famam publicam, ac per personas fide dignas nullam diffidentiam habere, immo tuti et securi, abque ullo dubio iter nostrum progredere, ibique invasi per spoliatores sive per armigeros Johannis Bani de marot totaliter spoliati fimumus in rebus et bonis nostris, ita et totaliter, simpliciter et absolute, quod LXXXVI equi et currus denudati nobis remanserunt, et sicut in puris naturalibus nati reducti fuimus." Burada anılan "Abbad" Tisa'nın sol kıyısındaki bugünkü "Abádszálók"tur. Ünlü "Abad ırmak geçidi" daha Anonymus'un kroniğinde bile yer alır (57. bölüm: portus Obad). János Maróti Macsó banı idi.

dır⁵¹. Bizans elçileriyle Sigismund'un arasında ne konuşulduğu konusunda bir kayıt olmasa da haydut saldırısının dışında Basel Sinodunun en başta gelen problemi olan kilise birliğinden de söz edildiğini varsaymamız gerekiyor. Bilindiği üzere Sinodda Bizans imparatorunun ve İstanbul patriğinin kişisel olarak gelmesi ve birliği ilan eden, planlanmış olan evrensel Sinoda katılmaları dileğinde bulunulmuştu. Bu evrensel Sinodun nerede yapılacağı konusu uzun tartışmalara yol açmıştı. Kral Sigismund'un kendisi –bunu pek çok kaynak vurgulamaktadır-, Buda'dan yana tavır koymuştu⁵². İmparator VIII. Ioannes Basel'e yeni bir elçilik heyeti gönderdi; bu heyette Dyshypatos Manuel ve daha önceki elçilik heyetinde de yer almış olan Dishypatos Ioannes de vardı. Besbelli ki bu elçilik heyeti de Buda'ya yolunu düşürmüştü. Dshypathos Manuel'in geri dönerken Buda'dan İstanbul'a dek Sırbistan'dan ve Makedonya'dan geçerek büyük bir ivedilikle kırk gün içinde bu yolu geçtiği konusunda kesin bilgilerimiz bulunmaktadır. Bu acele yolculuğun nedeni, Kral Sigismund'un imparatora gönderdiği ve kilise birliğini bir an önce gerçekleştirmesi doğrultusunda uyardığı mesajı iletmek istemesiydi⁵³. Bilindiği üzere İmparator VIII. Ioannes 1437 sonunda patriğin ve daha pek çok kilise adamının eşliğinde İtalya'ya doğru yola çıkmış ve 6 Temmuz 1439'da Floransa katedralinde Nikaia Kardinali Bessarion ve Kardinal Julianus Cesarini birliği ilan etmiştir. Ama pek çok başka konuda olduğu gibi Bizans halkı şimdi de fanatik bir tutkuyla buna karşı çıkmıştır. Böylece de amaç, Batının silahlı yardımı yine geri kalmıştır.

Bizans imparatorlarının batıya yönelik yardım isteme yolculuklarının, birlik oluşturma çabalarının elde edemediği şeyi XV. yüzyılda János Hunyadi gerçekleştirmiştir: Bir ayağı çukurda bulunan Bizans'a yardım elini o uzatmıştır. Mektuplarından anlaşıldığı üzere Hunyadi, Türkleri Macar top-

⁵¹ Yayınlanmıştır: Zala vármegye története. Oklevéltár II. Szerk. Nagy I., Véghelyi D., Nagy Gy. Bpest. 1880. 482-485.s. – Bu yayına benim dikkatimi çekmek nezaketinde bulunan Elemér Mályusz'tur. Belge haydut saldırısıyla ilgili olarak şunları aktarıyor (483. s.): "... pro certis rebus et bonis per quosdam latrones et malefactores ab ambassiatoribus imperatoris Gerecorum per dictum regnum nostrum Hungarie ad has extenras partes ad nost ram celsitudinem et ad sacrum Basiliense concilium pergentibus pridem in eodem regno nostro Hungarie ablatis ad ipsum regnum nostrum Nungarie et consequenter ad comitatum Zaladiensem, in quo nonnulla ex pretactis rebus dictorum anbasiatorum reperte fuisse nostro culmini asserebantur..." Yayınvevi Kont Festetics ailesinin Keszthely'deki belge koleksiyonunda –özgün metin buradadır-, Vasvár diyakozonun bu konuda yaptığı incelemeden söz eden ve 15 Haziran 1434 tarihli bir raporu da vardır.

⁵² *Mansi*: Agy. XXX. 1218, XXXI. 199, 209. s., *Syropulos*: Agy. 19 s. Karş.: *Hefele-Leclercq*: Agy. 939. s.

⁵³ *Syropulos*: Agy. 57. s.

raklarından uzakta tutmanın yeterli olmadığını, onları Avrupa'dan sürmek gerektiğini açıkça görmüştü. Demek, onun bu çabalarında Macaristan'ın savunmasıyla Bizans'a yardım düşüncesi birleşmişti ve bunu gerçekleştirmek için de ortak düşman Türklere karşı Balkan halklarının birliğini sağlamaya çalışıyordu⁵⁴. Balkan seferlerinin amacı buydu ve bunu sağlamak için Bizans sarayı Buda'ya pek çok kez elçi göndermişti. Örneğin Varna seferi öncesinde 30 Temmuz 1444'te İmparator VIII. İoannes Peloponnesos'taki Mistra'dan elçisiyle Kral I. Ulaszló'ya savaşı başlatmasını teşvik eden bir mektup göndermişti⁵⁵. Derken daha sonra Sultan II. Mehmed'in savaş hazırlıkları artık etraflıyla irtibatı bütünüyle kesilmiş olan İstanbul'u ele geçirmek istediğini açıkça gösterdiğinde bu büyük tehlike karşısında Bizans İmparatoru XII. Konstantin yardım için yeniden Papa'ya, Batılı hükümdarlara ve bunlar arasında da Macar kral naibi, "Türklerin yıldırımı" Hunyadi'ye başvurdu⁵⁶. Daha önce yazdığım bir çalışmamda çözümlemiş olduğum üzere Hunyadi kararlı bir plan üzerinde çalışıyordu ve bu plana göre kurtarıcı Macar ordusunu deniz yoluyla Mesembria limanına ulaştırmak istiyordu; böylece kuşatmayı başlatmış olan Türk ordusunun arkasına geçecekti⁵⁷. Bu haber İstanbul'u kuşatmış olan Türk ordugâhında da yayıldı ve bir süre büyük bir tedirginlik yarattı. Ancak olayların hızlı akışı yüzünden bu plan gerçekleştirilemedi. İstanbul 31 Mayıs 1453'te Türklerin ganimeti oldu. Ama Bizans halkının Hunyadi'nin anısını şükranla sakladığına Bizans halk şiirleri ve kronikleri tanıklık etmektedir; bunlarda Macar "Yanko" (Janko) karakterini öven sıfatlar dizisi Hunyadi'yi göklere çıkarmakta ve ondan "Bizanslıların imparatoru" diye söz etmektedir.

⁵⁴ Elekes L.: Hunyadi.

⁵⁵ Ioannis Dlugossi Historiae Polonicae libri XII., ed. G. Groddeckius I. Farancofurti 1711. 790-793. s = I. Katona: Historia critica XIII. Petsini. 1790. 318-324. s.

⁵⁶ R. Guillard: Études byzantines. Paris. 1959. 135-175. s.: Les appels de Constantin XII Dragasès à Venise pour sauver Constantinople

⁵⁷ Moravcsik Gy.: Magyar-Bizánci kapcsolatok Bizánc bukása idején, Antik Tanulmányok 2 (1955), 161-169. s. = Ungarisch-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzanz, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 2 (1954) 349-360.s.

